

УДК 332.13

Медвідь В. Ю., кандидат економічних наук, доцент

Донбаська національна академія

будівництва і архітектури, м. Макіївка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТНОЇ МОДЕЛІ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Для можливої наукової систематизації отриманих знань відносно суті регіонального і територіального розвитку використане співвідношення наукових категорій. У статті запропоновано концептуалізацію(основні вимоги) об'єктної моделі сучасного регіонального розвитку, яка дозволяє забезпечити: теоретичну модель об'єкту дослідження та системний характер дослідження проблем регіонального розвитку та методів їх рішення.

To make the scientific systematization of the acquired knowledge as to the regional and territorial development possible, a correlation of the scientific categories has been used. The article is about the conceptualization (development of a constructive concept) of the object model of the current regional development, which makes it possible to provide a theoretical model of the object of research and a system character of studying the problems of the regional development and the methods of their solution.

Постановка проблеми. Важливі зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві на регіональному і світовому рівні, починаючи з другої половини ХХ століття, пов'язані з процесами інтеграції і регіоналізації. Зростання ролі регіонів в еволюції міжнародного співтовариства і в життєдіяльності багатьох сучасних країн робить усе більш важливими процеси регіонального розвитку. Ці процеси виявляються у вигляді подальшого розвитку регіональної інтеграції, розширення транскордонних регіональних зв'язків, у виникненні регіональних зон високого розвитку, в яких зосереджуються великі фінансові, технологічні і інтелектуальні ресурси. В даний час очевидним і досить важливим уявляється зв'язок між процесами глобалізації і регіоналізації (районування).

Реальні і гіпотетичні перспективи регіоналізації або районування (в даному випадку мова повинна йти про перспективи регіонального або територіального розвитку) будь-якої країни стають сприятливим живильним

середовищем для продукування різних гіпотез відносно можливих шляхів, механізмів і способів їх досягнення. Останнім часом значно збільшилася кількість спроб, направлених на більш поглиблене проникнення в суть можливих перспектив регіонального або територіального розвитку. У даному випадку вивчення регіональних теоретичних практик представляє актуальне теоретичне і практичне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення питань, пов'язаних із формування методологічних основ економічного регулювання регіонального розвитку та теоретизації, парадигматики, концептуалізації та моделювання регіонального розвитку, перебувають у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Загальнометодологічні засади діагностування розвитку регіонів та визначення впливу структурних чинників на розвиток економіки обґрунтував в монографії Василенко В. М. “Діагностика розвитку регіонів: види, підходи, методи” [5]. Основні наукові теорії та підходи економічного регіонального розвитку досліджували зарубіжні науковці В. Лексін та О. Швецов у своїй роботі “Загальноросійські реформи та територіальний розвиток” [1]. Аспекти регіонального моделювання комплексного регіонального розвитку розглядає В. Р. Гайзатулин у своїй роботі “Регіональна модель оцінки ефективності комплексних програм соціально-економічного розвитку” [7]. Основні напрями сучасної модифікації економічного районування досліджується в роботі С. Сонько “Сучасна модифікація теорії економічного районування” [2]. Велику увагу розв'язанню проблем ефективного розвитку регіонів та дослідженню сучасної концептуалізації регіонального розвитку приділяв в своїх роботах О. Новосолов [8].

Однак, незважаючи на ряд досліджень стосовно концептуалізації регіонального економічного розвитку, необхідно розглянути теоретичні положення щодо визначення категорії "регіон", “регіоналізація”, “районування” та на основі встановлення взаємозв'язку між елементами категоріального

апарату наукового дослідження визначити найбільш ефективні методи вирішення проблем економічного регіонального розвитку.

Постановка завдання. Для можливої наукової систематизації отриманих знань відносно суті регіонального і територіального розвитку та встановлення основних методологічних основ регіонального розвитку у статті наводиться вирішення актуальної наукової задачі встановлення взаємозв'язку між елементами категоріального апарату сучасного регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з теоретичних тлумачень суті розвитку регіону, під яким розуміється, по-перше, деякий режим функціонування регіональної економічної системи, що виявляється через обмін чинниками виробництва і результатами (проміжними і кінцевими) їх трансформації між учасниками економічних стосунків і, по-друге, зміни параметрів економічних і соціальних компонентів цієї системи, що виявляються через їх якісну детермінованість, виникає необхідність в позиціюванні можливого нового знання (відносно природи і можливих наслідків – напряму, способів досягнення виставлених орієнтирів) в існуючій системі координат теорії і практики регіоналістики. Пов'язано це з тим, що останнім часом, принаймні, останні роки двадцять, посилюються тенденції, якщо не до реальної, то до пошуку можливої в певній перспективі регіоналізації. Особливо в унітарних державах, незалежно від історичного досвіду державного будівництва, будь то країн Європейського Союзу або країн колишнього СРСР. В зв'язку з цим напрошується певна аналогія між регіоналізмом, як перебігом в суспільному житті сучасного миру, так і районуванням, яке мало місце в період розквіту Радянського Союзу. Хоча при цьому регіоналізм як течія є складнішою категорією суспільного пізнання, ніж районування. Про це можуть свідчити результати нескладного морфологічного аналізу, власне їх визначень.

Так, під регіоналізмом розуміється «система доказових вистав про суть сучасних територіально опосередкованих процесів суспільного буття, їх

генезис і трансформації. Він формує наукову картину регіональних ситуацій і проблем, максимально адекватну фактичній структурі політичних, економічних і соціальних процесів на території країни, в кожній його територіальній одиниці і в інших можливих ареалах. Регіоналізм розвертає реалістичну характеристику розставлення сил і співвідношення інтересів суб'єктів будь-яких територіально опосередкованих стосунків, що базується на чіткому знанні правоустановлених і неформальних дій всіх учасників цих стосунків – влади різних рівнів, населення і його окремих груп, незалежних суб'єктів ринку, регіонально і місцево орієнтованих організацій, установ і підприємств соціальної і інженерної інфраструктури, найбільших корпорацій і природних монополій» [1, С.6]. В той же час «...економічне районування – це процес, в результаті якого на території будь-якої країни створюються потужні джерела господарств з прилеглими територіями, що просторово тяжіють до них. Такі просторові з'єднання умовно названі «економічними районами». Тобто, економічний район – це умовно однорідна територія усередині великої за площею країни, яка: а) має відносну самобутність різних економічних показників, що характеризують її; б) має певний набір галузей, що розвиваються при взаємодії законів територіального розподілу праці і розвитку технологій; в) відрізняється індивідуальною територіальною структурою» [2, С.11].

Як видно з вмісту приведених визначень, регіоналізм як категорія відображає в собі систему стосунків, що стосуються політичних, економічних і соціальних процесів на території країн, опосередкованих через розмежування владних повноважень між відповідними рівнями і органами влади. Результатом цього розмежування стає реальне розширення кордонів самостійності відповідних органів влади, що забезпечують перспективне і оперативне управління на даній території. В той же час районування є системою стосунків, за допомогою якої забезпечується умовна локалізація суспільного виробництва на окремій частині території країни, при якій міра децентралізації управління не змінюється. Тобто в основі видимих відмінностей між цими категоріями

лежать ознаки централізації і децентралізації: чим більше ознак децентралізації, тим вище міра регіоналізації території країни; чим менше таких ознак, тим необхідніше стає можливе районування економіки країни. При цьому необхідно підкреслити, що регіоналізація і районування носять об'єктивний характер і, за великим рахунком, залежать від сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на політичний, економічний і соціальний ландшафти як країни в цілому, так і окремих територій.

Як видно з вмісту приведених визначень, регіоналізм як категорія відображає в собі систему взаємозв'язків, що стосуються політичних, економічних і соціальних процесів на території країн, опосередкованих через розмежування владних повноважень між відповідними рівнями і органами влади. Результатом цього розмежування стає реальне розширення кордонів самостійності відповідних органів влади, що забезпечують перспективне і оперативне управління на даній території. В той же час районування є системою взаємозв'язків, за допомогою якої забезпечується умовна локалізація суспільного виробництва на окремій частині території країни, при якій міра децентралізації управління не змінюється. Тобто в основі видимих відмінностей між цими категоріями лежать ознаки централізації і децентралізації: чим більше ознак децентралізації, тим вище міра регіоналізації території країни; чим менше таких ознак, тим необхідніше стає можливе районування економіки країни. При цьому необхідно підкреслити, що регіоналізація і районування носять об'єктивний характер і, за великим рахунком, залежать від сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на політичний, економічний і соціальний ландшафти як країни в цілому, так і окремих територій.

Реальні і гіпотетичні перспективи регіоналізації або районування будь-якої країни стають сприятливим живильним середовищем для продукування різних гіпотез відносно можливих доріг, механізмів і способів їх досягнення. Останнім часом значно збільшилася кількість спроб, направлених на більш

поглиблене проникнення в суть можливих перспектив регіонального або територіального розвитку. Причому в рівній мірі ці спроби можуть бути співвіднесені до країн з різним державним устроєм – як з федеральним, так і з унітарним. Якщо спробувати класифікувати результати цих спроб і уявити їх у вигляді деякої теоретичної схеми (об'єднуваною, скажімо, за ознакою співвідношення в категоріальному апараті, тобто, використовуючи прийоми діалектики одиничного, особливого і спільного) то її логічний взаємозв'язок може мати наступний вигляд: підхід – модель – концепція – парадигма – теорія. Тоді можна цю теоретичну схему уявити у вигляді декількох поверхів. На першому з цих поверхів розташовуватиметься практика, як деяка діяльність людини, направлена на освоєння і перетворення довкілля (природних і соціальних об'єктів) під свою потребу і інтереси і необхідність осмислення, що породжує, або зробленого, або того, що буде зроблене відносно територіального розвитку (як через призму вже виниклих проблем, так і через призму можливої їх появи). На наступних рівнях розташовуватимуться, починаючи з різних підходів відносно можливостей реалізації або встановлення основ регіонального або територіального розвитку, і закінчуючи на верхньому поверсі – стрункою теорією, що вже склалася, по даному комплексу питань.

Поєднання між собою даних складових частин категоріального апарату відбувається за принципом роботи ліфта: знизу вгору подаються менш складні елементи цього апарату для їх узагальнення і розвитку, а зверху вниз опускається готова теорія для перевірки її на обґрунтованість, доведеність, безперечність і істинність. Графічно це можна уявити таким чином (рис.1):

Вибір даного логічного ланцюжка можна пояснити тією обставиною, що для впорядкування отриманого будь-якого знання завжди виникає необхідність як в його систематизації, так і в перевірці на істинність. В даному випадку для можливої наукової систематизації отриманих знань відносно суті регіонального і територіального розвитку використане те, як ці наукові категорії співвідносяться між собою. Саме у відмінностях тлумачення цих категорій

закладена та різниця, яка і була використана для формування логічної послідовності.

-

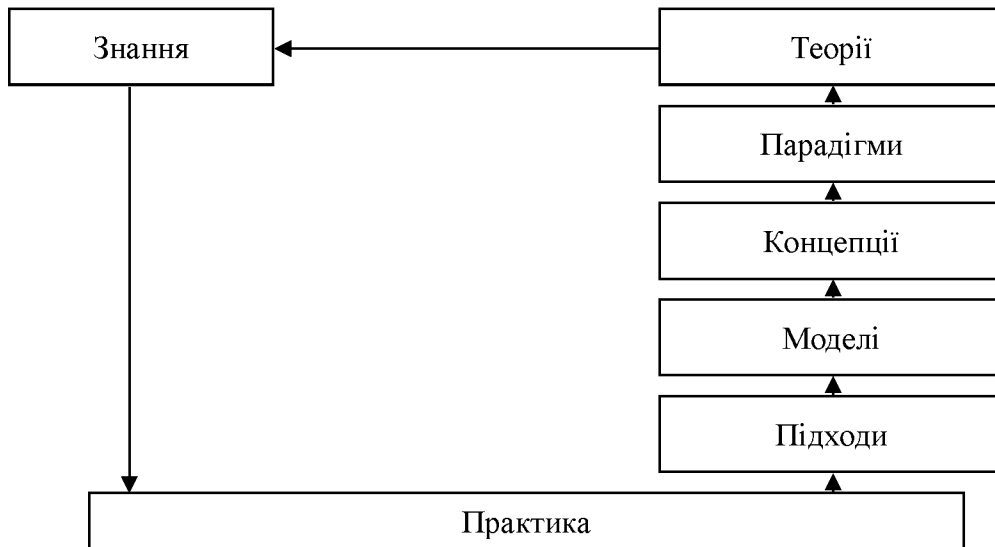

Рис. 1. Зв'язки між елементами категоріального апарату наукового дослідження

Під науковим підходом необхідно розуміти філософську, теоретичну позицію дослідника, його стратегію вивчення того або іншого процесу і проникнення в його глибину. Саме науковий підхід виступає тією точкою відліку, яка детермінує надалі здобуття бажаного результату, а саме, положень теорії. Поява того або іншого підходу до вирішення завдань регіонального розвитку обумовлюється або появою загострення прикладних зрізів проблемних ситуацій, які раніше не зустрічалися, або прагненням удосконалити вже адаптовані раніше знання до реальності.

В свою чергу модель може бути представлена як аналог, опис схеми, структури, знакової системи, що визначають деякий фрагмент реальності [3, С.382; 4, С.535]. В економіці така модель завжди носить віртуальний і розумовий характер, бо в чистому вигляді всі економічні процеси заховані під покривалом невідомого об'єкту. А для того, щоб якимсь чином відображувати їх як би реальний вміст, людство не придумало нічого кращого, як використовувати для цього свої здібності в інтерпретації подій, що

відбуваються, або явищ, в яких чи то прямо, чи то побічно відбиваються економічні процеси. За великим рахунком всі економічні моделі є продуктом людського осмислення реальності і в чистому вигляді їх неможливо побачити. Це той випадок, коли виявляється в житті народна приказка: скільки голів, стільки і думок.

Наступною за своєю ієрархією в категоріальному апараті може бути представлена концепція. Концепція може бути представлена в двох зрізах, по-перше, як «спосіб розуміння, трактування якого-небудь явища, процесу або основна точка зору на явище, керівна ідея» [3, С.278] і, по-друге, як «система поглядів на те або інше явище, керівна ідея для їх освітлення або як основна думка або провідний задум, конструктивний принцип видів діяльності» [4, С.433]. Основною відзнакою концепції від моделі в регіоналістиці можна назвати ту обставину, що друга завжди стає підлеглою першій і виступає як окремий її фрагмент (елемент) [7]. Якщо теоретична модель дуже часто може бути представлена у формалізованому вигляді (у вигляді схеми, формули або числовому вираженні), то концепція передбачає досить глибоке розкриття вмісту і опису можливих зв'язків і стосунків, що виникають між компонентним і елементним складом учасників. Концепція тісним чином пов'язана з науковою парадигмою.

В даному випадку під науковою парадигмою розуміється «вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем і їх рішення, методів дослідження, існуючих в науці» [4, С.604]. Стосовно предмету наукового дослідження в даний час в регіоналістиці налічується чимала кількість наукових парадигм, в рамках яких інтерпретуються проблеми регіонального і територіального розвитку. Останнім часом широкого поширення набули і стали такими, що зажадали парадигм, в рамках яких регіональний і територіальний розвиток досліджується з точки зору регіону як території, регіону як економічної системи і регіону як економічного простору [5, 6]. Такий набір

парадигм дозволяє виявляти і вирішувати регіональні проблеми, використовуючи для цього системний підхід і досконаліші методи дослідження.

На верхньому рівні умовної ієрархії співвідношень елементів категоріального апарату розташовується теорія. Під науковою теорією прийнято розуміти, з одного боку, «комплекс поглядів, вистав, ідей, направлених на тлумачення і пояснення якого-небудь явища» [3, С.676], а з іншої – «логічне узагальнення досвіду, суспільної практики або системи керівних ідей» [4, С.791]. За своєю суттю будь-яка теорія покликана узагальнити і перетворити наявні знання відносно якого-небудь процесу або явища в струнку систему наукових положень [8]. У регіоналістиці такі теорії містять в собі систему специфічних знань відносно природи появи і можливого вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних з регіональним і територіальним розвитком.

Таким чином, отримані знання відносно особливостей регіонального розвитку набувають завершеного вигляду і для їх перевірки на істинність з'являється необхідність у вживанні на практиці. Прикладний зріз вживання категоріального апарату дозволяє побачити достоїнства і можливі недоліки окремих його елементів. Вибрана логічна послідовність дозволяє систематизувати відповідні положення наукового апарату і виявити і виділити саме ті особливості регіонального і територіального розвитку, які зумовлюють можливість вживання методів економічного регулювання протікання суспільних процесів в територіальному і просторовому вимірі.

Висновки. Підсумовуючи все вищевикладене, можна передбачити, що запропонована концептуалізація (основні вимоги) об'єктної моделі сучасного регіонального розвитку дозволяє реально забезпечити, по-перше, не лише теоретичну модель вибраного об'єкту дослідження, але і, по-друге, системний характер проведення досліджень регіональних проблем і можливого вибору методів їх рішення. Розгляд в запропонованому логічному ланцюжку через семантичний і етимологічний аналіз термінологічного апарату, що описує

особливості регіонального розвитку, дозволяє досить глибоко проникати в суть як економічних явищ або процесів, так і в природу виникнення проблемних ситуацій. Для виходу з проблемних ситуацій, що складаються, в регіональному розвитку реальним стає вживання регулюючих начал, що дозволяють не лише знижувати або прискорювати швидкість перебігу економічних процесів, але і скорочувати або збільшувати можливу дистанцію у виявлених відмінностях.

Література

1. Лексин В., Швецов А. Общероссийские реформы и территориальное развитие. Статья 11. Региональная Россия начала XXI века: новая ситуация и новые подходы к ее исследованию и регулированию // Российский экономический журнал. – 2004. – № 4. – С. 3–23.
2. Сонько С. Сучасна модифікація теорії економічного районування // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 7–18.
3. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, П.Н.Федосеев, С.М. Ковалев. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
4. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – М.: Современный литератор, 2003. – 976 с.
5. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: монография / [Василенко В.Н., Гудзь П.В., Крат О.А. и др.]; под науч. ред. В.Н.Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2009. – 286 с.
6. Диагностика развития регионов: виды, подходы, приемы: монография / [Василенко В.Н., Благодарный А.И., Бойченко Э.Б. и др.]; под науч. ред. В.Н.Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2012. – 558 с.
7. Гайзатуллин В.Р. Региональная модель оценки эффективности комплексных программ социально-экономического развития // Менеджмент в России и за рубежом. – 2009. – № 2. – С. 99–106.
8. Новоселов А.С. Рыночная система региона: воспроизводственный аспект // Регион: экономика и социология. – 2007. – № 1. – С. 28–41.